گفتوگۆیەک لەگەڵ سوزان مەیسێلاس

خاوەنی ئەلبومی «کوردستان لە ژێر سێبەری مێژودا»

ئامادەکردنی: هیوا قادر
و. لە ئینگلیزییەوە: مەریوان قادر

هیوا: بەدەستخستنی ماتریاڵەکانی کتێبەکەت، دەیسەلمێنن کە دووچاری دژوارییەکی زۆر بوویتەتەوە. بیرۆکەی ئەم ئەلبومە چۆن لەلای تۆوە سەرچاوەی گرت. کێن ئەوانەی کە یارمەتیاندایت بۆ بەدەستخستنی ماتریاڵەکان، بەتایبەتی زۆر لەو فۆتۆیانەی کە تائێستا نەبینراون؟

سوزان: بیرۆکەی ئەم ئەلبوومە لەوکاتەوە لەلام گەڵاڵەبوو کە من ئەوکات وەک وێنەگرێک لە کوردستانی عێراق کارمدەکرد. سەرەتا سەردانی کوردستانی ئێرانم کرد، ئەوەبوو لەوێوە لە سنور پەڕیمەوەو لە دەوروبەری مانگی چواری١٩٩١دا خۆم گەیاندە کوردستانی عێراق.
هەتا ئەوکاتەش کە وێنەی ئۆردووگای پەناهەندەکانم گرت هیچ زانیاریەکم نەبوو دەربارەی ڕووداوەکانی کوردستانی عێراق و عەمەلیاتی ئەنفال. هەرچەندە من دەربارەی ئەم ڕووداوانە هەندێ زانیاریم خوێندبۆوە. بەڵام بینینی ئەو دیمەنانە بۆ من زۆر دراماتیکی بوو. یەکەم پەرچەکرداری منیش تەنها ئەوەبوو وێنەی دێهاتە وێرانکراوەکان بگرم. وەکو پێویستیش ئەو سەفەرەم تەنها بۆ پێنج ڕۆژ بوو چونکە ماوەی فیزەکەم لە ئێران تەواو دەبوو.
بۆ هاتنی ئەم سەفەرەش ناچاربووم بێمە ئێران و لەوێوە لە سنور بپەڕێمەوە بۆ عێراق، دەشبوو لە ماوەی پێنج ڕۆژدا عێراق بەجێبهێڵم؛ لەبەرئەوە چونە ژوورەوەیەکی دراماتیکی بوو. من زۆر سەرسامبووم بە بینینی ئەو کوردانەی کە بەشداری ڕاپەڕینەکەیان کردبوو. ئەو کوردانەی سوربوون لەسەربەرەنگاری و مانەوە لە خانووە ڕوخاوەکانیاندا، لەبری ئەوەی خانووەکانیان چۆڵبکەن و ڕوبکەنە هەندەران و ببنە پەنابەر.
بۆ ئەوەی بە کورتی باس لە دروستبوونی بیرۆکەی ئەم کارە بکەم. مەسەلەکە ئەوەنەبوو ڕۆژێک دوای لە خەو هەستان بێم و بڕیاری کارکردن لەسەر ئەم پرۆژەیە بدەم. ڕەنگە زیاتر هۆی ئیسارەبوونم بووبێت لەکاتی سەفەری دووهەم و سێهەمم بۆ کوردستان کە لەگەڵ ڕێکخراوی

چاودێریکردنی مافی مرۆڤ کارمدەکرد، بە تایبەت لەبەشی بەڵگەنامە «دۆکۆمێنت»دا.
هەڵدانەوەی گۆڕە کۆمەڵکوژیەکان هەموو پرسیارەکانی ڕابردووی بەرەوڕووکردمەوە؛ بەو مانایەی بۆچی ڕوویدا؟ چۆن و بۆچی عەمالیاتی ئەنفال ڕوویاندا؟ چ ویستێک لە پشتی قڕکردنی یەکجاری کوردەکانەوە بوو لە کوردستانی عێراق. هەڵبەت وەڵامدانەوەشی لە کاتی ئێستادا ناکرێت چونکە پێویستی بە لێکۆڵینەوە هەیە دەربارەی ڕابردوو.
دەستمکرد بە چاوپیاخشاندن بەهەندێ لەو وێنە کۆنانەدا کەلای خەڵکی پارێزرابوون، هەندێک لە وێنەکانی وێنەی «بەرزانی» و «شێخ مەحمود» بوون. لێرەوە «فزولیەتێکم» تێدا دروستبوو دەربارەی مێژوویەک کە هیچم لەبارەیەوە نەدەزانی. ئەم پرۆژەیەش سەرجەم بەهاوکاری کۆمەڵێ کورد لە ناو کوردستاندا و کوردانی هەموو ئەوروپا و ئەمەریکا بەئەنجامگەیەندرا.
مەبەستیشم لە هاوکاری ئەوەیە کە چەندەها جار پێشنیارم بۆ کراوە لە لایەن «حەسەنی قازی و ئەمیری حەسەن پور و عومەری شێخ موس و کەندال نەزان» و زۆر لێپرسراوی کەلتوری جیاواز جیاوازی تر کە خەڵکی هەموو ناوچەکانن. واتا ئەو کەسانەی کە زانیاریان دەربارەی ئەم مێژووە هەیە یاخود ئەو کەسانەی کە ئاگاداری شوێنی پاراستنی دۆکومێنتەکانی ئەم مێژووەن.
خاڵی هەرەگرنگیش بەلای منەوە ئەوەبوو ئەگەر بێگانەکان «خۆرهەڵاتناسەکان» هاتبن بۆ کوردستان «وەکو بیستوومانە»، چیان لەو کارانەکردووە کە ئەنجامیانداوە. وە ئەم دیکۆمێنتانە لە کوێن؟ بۆ نموونە لە ئەرشیفی ولاتانی وەک سوید، فەرەنسا، بەریتانیا، ئەمەریکا.
بەشی گەورەی کارەکەشم گەڕانبوو بەدووی لێکۆڵینەوەی نوێ و کەسایەتییە گرنگەکانی ڕابردوو کە لەم بوارەدا کاریانکردووە. ئەمانەم چنگخست. هەندێکجاریش بەبێ بەرنامە بەناو ئەرشیفەکانی سەردەمی ئێستادا گەڕاوم بەدووی دۆزینەوەی هەرچ شتێکدا سەبارەت بەم مەسەلەیە. هەروەها بەناو کتێبخانەکانی کۆنگرێسی ئەمەریکی و ئەرشیفی نیشتیمانیشدا گەڕاوم.
کەس ئاگادارنەبوو، وە کەسیش لێکۆڵینەوەیەکی نەکردبوو بەتایبەت لە بەشی وێنەگرتندا. لەوانەیە هەندێک کەس ئاگاداری کارەکانی «هنری فیلد»بووبن لە سالانی سیەکاندا، بەلام من ئاگادارنەبووم. بەلام ئایا ڕەخنەگرەکان چەندە ئاگاداری کاری ناو ئەو کتێبە بوون، لەوانەیە نەیانبینیبێ و هەندێکیشیان هەر نەیانبیستبێت. کاتێک کە چوومەوە بۆ کوردستان من ئەو کارەم لەگەڵ خۆم بردەوە. هەڵبەت من پێش ئەوەی بێم بۆ سوید لەماوەی پێنج ساڵی ڕابردوودا چەند سەفەرێکم کردووە بۆ کوردستان. بە شێوەیەکی سەرەکیش چووم بۆ

کوردستـانی عێراق کە هـاتوچۆکـردن تیایدا بۆ من ئاسانتربوو. بەتایبـەتیش ساڵانی (٩٢/٩٣) پێش بەرپابوونی شەڕ.
لەوێ دەمتـوانی سـەردانی مـاڵان بکەم و سەیری وێنەی ئەلبومەکانیـان بکەم. هـەندێ لەو وێنانە کەلای ئەوان هـەبوو لای منیش هـەبوو کـە لە ئەرشـیـفی وڵاتـانی ڕۆژئاواوە هێنـابووم. هـەروەهـا لەوێ پێشنیـاری ئەوەشیـان بۆ کردم کـە پێویسـتـە مـن هـەندێ لە کەسـایەتی تری کـورد لە ئەوروپا ببینم.
بۆیە دەشڵێم ئەم پرۆژەیە کارێکی دەستەجەمعی بوو، چونکە بێ یارمـەتی ئەو هەمـوو خـەڵکە کـارەکـانی من بەئەنجـامنەدەگـەیشـت. هەروەها یارمــەتـی ئەو لێکۆڵەرەوانەی کـە پێش من هـاتبوون بۆ کـوردسـتـان، لەگەڵ یارمـەتی مێژوونووسـانی کـورد. هـەروەهـا هـەندێ کەسـایەتی ڕۆژئاواش لەوانە: «مـایکل ئەندۆرسن» کە یارمەتیـەکی زۆریدام لە هەڵسـەنگاندنی کـارەکەمدا، وەک «حـەسـەنی قـازی» خـۆی ئاگاداره و بـۆ مـاوەی دوو سێ هـەفتـە بەیەکـەوە لێـرە لە چەند شـاری سـوید سـەردانی زۆر لە مـاڵە کـوردەکـانمان کـرد و تەمـاشـای زۆر ئەلبـومـی بنەمـاڵە کوردەکـانمان کرد. واتا لە کلتورو جوگرافیـای جیاوازدا، خـەڵکانێک کە بەشـداریان لە بەشی جیـاوازی ئەم مێژووەدا کردووە. من بۆخـۆم هەمیشـە ئامـادەبووم بۆ بینینـی خـەڵکانی زیاتر. چونکە لەو بڕوایەدابووم لە ژێر هەربەردێکدا کارو نهێنی گرنگتر بدۆزمەوە. زۆر زەحمـەتبـوو ئەم کـارەش جـارێ لێرەدا ڕابگرم، بەڵام ئێستـا هـەر ئەوەندە توانرا کە بەرهـەمی شـەش سـاڵ هـەوڵدان لێرەدا بخـەمەڕوو.

هیوا: تۆ وێنەیەکی زۆر جەرگبڕی «پاڵەوانە شکستخواردووەکان و مەسیحە شەهیدەکانی» کوردت کـۆکـردۆتەوە. ئـەم وێنانـەش چەندە ئازارمـدەدەن، هێندش توڕەمـدەکـەن لەبەردەم دووبارەبوونەوەی قۆناغە مێژوویەکانی ڕابردوو لە ئێستادا. ئەلبومەکەت دەیسەلمێنێت کە من خاوەنی «قارەمانی سەرکەوتوو»نیم. مێژووی من زنجیرەیەک لە نوشوستییە یەک بەدوای یەکەکانە؛ ئەمەش هێندەی تر من ڕەشبـینـدەکـات. دەکرێت بزانم گـەشبـینیـەک لەلای تۆ هەیە کـە سـەرچاوەکـەی لە تێگەیشـتنی تۆوەبێت بۆ عـەقڵیـەتی ئینسانی کورد. یان پەیامی تۆ هەر ئەوەیە بەم ئەلبوومەت هەستی کەسێکی خۆرئاوا بورووژێنیت.

سوزان: هـیوادارم پەیـامەکەی من لەوە ئاڵۆزتـربێت. چونکە من تەنها بیـر لە کورد ناکەمەوە وەک قوربانی. بگرە وەک جەنگاوەر دەیانبینم، کە نەک تـەنیا بەچەک لە پێناوی پاراستنی کولتووری خۆیاندا دژ بە زلهێزێک دەجەنگن، لـەوانەیە پەیامی کتێبەکەم بیرخستنەوەیەکبێت بۆ دژواری

ئەم ئەرکە قورسە. من لەوباوەڕەدام کە زۆر کەس ئاگاداری ئەو هێزانەنین کە بەردەوام دژ بە کورد کاردەکەن.
چۆن دەتوانی گەشبینبیت!؟ من دەزانم زۆر کورد هەن کە دەڵێن تەماشای «بۆسنیا» بکە، لەوانەیە سنوورەکانی ئێمەش گۆڕانی ئاوای بەسەردابێت.

بێگومان من باسی گەشبینی ناکەم. من باسی شتێکی قووڵتر دەکەم کە پەیوەندی هەیە بە بەدەستهێنانەوەی ڕابردووەوە. بەشێک لەم مەسەلەیەش چەوساندنەوەی ڕابردووە، تێگەیشتن لە ڕابردوو، هەستێکی مەزنتر دەدات بە کورد، کە ئەوان کێن؟ هەرچەندە تێگەیشتنیش لە ڕابردوو دڵنیامانناکات سەبارەت بە داهاتوو « ئەگەر لە مەبەستم تێگەیشتبیت». کەس نازانێ لە داهاتوودا چی ڕوودەدات. نازانم چۆن بیڵێم... مەبەستم ئەوەیە من هەوڵدەدەم لەگەڵ دوو کۆمەڵگادا بدوێم، ئەوانەی زۆر چاک کورد دەناسن و ئەوانەش کە کەمترین زانیاریان هەیە دەربارەی کورد. ئەوانەی هیچ لێکۆڵینەوەیەکیان نییە سەبارەت بە لێکۆڵینەوە لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا. ئەوان تەنها خاوەن هەستن و هیچ شتێکی تر نازانن، خاوەن هەستن بەرامبەر بە تراژیدیاکانی کورد. بەڵێ تراژیدیا و تۆمەتخستنە پاڵ کورد.

من لەو باوەڕەدام ڕوون و ئاشکرا دەزانن کە چیتر ڕوودەدات، هەروەها دەزانن ئەو هەستە چییە کە لە ناخەوە کورد هاندەدات. لەهەمانکاتیشدا خەڵکی ڕۆژئاوا دەتوانن بەم شێوەیە لە خۆشیان تێبگەن. من هیوادارم ئەمە ببێتە جۆرێک لە هوشیاربوونەوەو پرسیار لە خۆکردن سەبارەت بە ڕۆڵی ڕۆژئاوا دەربارەی کێشەی نوێنەرایەتیکردن و سووربوونی کورد لەسەر مافەکانی. هیوادارم کەسێک وەڵامی ئەم پرسیارانە بداتەوە.
گەشبینیەکەی من لەو لایەنەوەیە کە دەبێت ئیتر خەڵکانی ڕۆژئاوا دەستبەکاربن و بزانن کە کاریگەریان هەیە لەسەر ژیانی میللەتی کورد. لەهەمانکاتیشدا هیوادارم گەشبینی کورد لە شانازیەکانیەوەبێت بۆ سەرفرازبوون.

هیوا: بەڵام من ماندووبووم لەبەردەم وێنەی تراژیدیاکانم لەبەردەم خۆرئاوادا. چونکە تا ئێستاش وێناکردنی کورد لە عەقڵی خۆرئاوادا تەنها وێناکردنی قوربانیەکە یان جەنگاوەرێکی چەک بەدەست. چیتر کاتی ئەوە نەهاتووە ئێوە خۆتان سەرقاڵی ئەو ڕەهەندانەی تر بکەن کە لەپشتی وێنەکانەوەن.

سوزان: من لە نیازت دڵنیانیم. ئایا تۆ دەڵێیت ئەوە گرنگە یان نا بۆ خەڵکی ڕۆژئاوا کە وێنەی

«قازی محەمەد» ببینن بە هەڵواسراوی؟!

هیوا: بەڵام خۆرئاوا تەنها وەک وێنەی قوربانیەک دەمانبینێت.

سۆزان: من کێشەکە بەم شێوەیە دەبینم. دوو ڕێگا هەیە بۆ باسکردنی ئەم مەسەلەیە؛ هەڵبەت من لە پرسیارەکەت تێدەگەم. بەرگی کتێبەکەم بۆ نموونە «وێنەی پێشمەرگەیەکە». بەڵام من ئەڵێم ئەگەر تۆ ئەو «١٠ هەزار» وێنەیەت ببینیایە کە من دیوومن، کە گەورەترین سەرسوڕمان لەوەدایە بزانە چەندیان وێنەی پێشمەرگەن!؟ نموونەی ئەو وێنانەش کە خەڵکی پیشانیاندەدام هەمووی وێنەی جەنگاوەر و پێشمەرگە بوون، یاخود بەلایکەمەوە زۆربەی زۆریان وێنەی خۆیان بوو بەجلوبەرگی پێشمەرگایەتیەوە، هەمووانیش پێش هەر وێنەیەکی تر دەیانوویست ئەو وێنانەم پیشانبدەن.!

ئەمەش وادەکات پرسیاربکەیت؟ کێن ئەوانە، بۆچی تەنها کامیرا بۆ وێنەگرتنی پێشمەرگە لە کوردستاندا بەکاردەهێنن. لەڕاستیدا دەکرێت ئەم پرسیارە ڕووبەڕووی کورد خۆیی بکەیتەوە. من لەو باوەڕەدام کێشەی دروستکردنی هاوسەنگی لە کتێبەکەدا لەوەدایە، بۆنموونە تۆ سەیری چەند وێنەی ماڵی «موکریانی و مەحمودەفەنی» بکە کە بەشانازییەوە وەستاون و چۆنیش توشی «پەرچەکرداردەبن» لە پیشاندانی تاکە پێشمەرگەیەکدا. قورسایی مێژوو زۆر مەزنە. کاتێک دێین باسی دووبارەبوونەوەی مێژوو دەکەین، کاتێک کە وێنەی «شێخ سەعیدی پیران» دەبینین بە هەڵواسراوی، پاشانیش وێنەی «قازی محەمەد» دەبینین بە هەڵواسراوی، ئەم دووبارەبوونەوەیە گرنگە بۆ تێگەیشتن، نەک لەبەر ئەوەی کورد قوربانین بەڵکە لەبەرئەوەی ئەمە وەک ڕاستیەک بەسەر سەرکردە کوردەکاندا هاتووە. دەبێت ئەو پەیوەندی و کاریگەرییە ببینین لە ناو دووبارەبوونەوەی مێژووەکاندا. ئەمە جگەلەوەی کە هەندێ لایەنی کلتووری تر هەبوون کە پێمخۆشبوو زیاتر باسیانبکەم، بەڵام من زیاتر پشتئەستوربووم بەو وێنانەی کە خەڵکی خۆیان گرتبونیان و بەهۆی ئەوانەوە چنگمدەکەوتن.

لەوانەیە «حەسەنی قازی» لەیادیبێت کە لێرە پێکەوە وێنەیەکمان بینی، چونکە ئەویش لە ماوەی ئەو دوو سێ هەفتەیەدا کە سەردانی ماڵە کوردەکانمان دەکرد لەگەڵم بوو هەموو شتێکی بینی، لەوانە وێنەیەکی «سولەیمانی موعینی» بوو کە دوای کوژرانی لە نێردیوانێکیان بەستبوو. حەسەن دوای چاپبوونی کتێبەکە ڕەخنەیلێگرتم کە ئەو وێنەیەم دەرهاوێژراوە، تەنها ئەسەفێکی حەسەنیش ئەو وێنە تراژیدییەی «موعینی» بوو کە دەبوولە ناو ئەلبومەکەدابوایە. خۆشم ئەوە بە نوقسانییەک دەزانم کە ئەلبومەکە ئەم وێنەیەی تێدانییە.

ئەزانی کە کتێبێک هەیە دەربارەی کوردستان کە پڕە لە وێنەی ڕەنگاوڕەنگ سەبارەت بە کلتورو ئەنتۆلۆژیای کورد. ئەمە ڕاستیە کە لایەنێکی گرنگی ژیانی کوردەواری دەردەخات، بەلاَم من لەو باوەڕەدام ئەمە وەلاَمی پرسیارەکەی من ناداتەوە .. ئەنفال بۆ؟

پرسیارەکەی من ئەوەیە، ئەمە بۆ ڕوویدا، بۆ وێرانکردن و کوشتن و چەوساندنەوەی بەکۆمەلّ ڕویاندا؟! ئەمە بە وێنەیەک وەلاَمنادرێتەوە، لە پیشاندانی وێنەی چا خواردنەوەیەکدا یان نانکردنێکدا دەرناکەوێت، تەنها ئەمە بەسنییە.

هیوا: وەک ڕۆژنامەنووس و فۆتۆهەلّگرێکی دەرەوەی دنیای کوردی پرۆژەی ئەم ئەلبومەت جێگای ستایشە. بەلاَم ئایائەم کارەت هەلّهاتنێک نییە لە کۆمەلّگا پۆستمۆدێرزمەکەی خۆت بۆ دۆزینەوەی لەزەتێکی تر بە خۆفرێدانت بۆ ناو جەرگەری تراژیدیاکانی کورد. ئایا تۆ چەند ئەو قۆناغە پۆسمۆدێرنیزمەی خۆت بەتاوانبار دەزانیت لەبەردەم بەرهەمهێنانەوەی بەردەوامی تراژیدیاکانی ناو کۆمەلّگەی کوردی؟

سوزان: نەخێر، سەرنجبدە ئەمەیە کێشەی جیاوازی شێوەی بەکارهێنانی ووشە. من بۆ ماوەی «دە» سالّ لە ئەمەریکای لاتین ژیام پێش ئەوەی بچم بۆ کوردستان. ئەوەی کە من کردم لەوێ تۆمارکردنی گۆڕانکاریەکان و تەنگژەی ئەو ناوچەیەبوو. من لەو باوەڕەدانیم سەرنجڕاکێشانی من بەرەو کوردستان لەو شێوازی لەزەت وەرگرتنەوەبووبێت بۆ کۆمەلّگە سەرەتاییە خێلّەکیەکەی.

من لەو باوەڕەدام کە ناونیشانی کتێبەکە دەریدەخات، ناونیشانەکە کوردستانە نەک کورد. ئەم ناونیشانەش بەو شێوەیەی کە من تییدەگەم هێما بۆ شوێنێک دەکات کە لەوانەیە یان لەوانەنییە بونێکی بەرجەستەیی ناوخۆیی هەبووبێت. گەرواشبێت ئەوا وەکو شوێنێک خەلّکەکەی پەیوەندیەکی سۆزداریان لەگەلّیدا هەیە. یان کێن ئەوانەی سەر بەو ناوچەیەن. بۆ نموونە ئەو سەدهەزار کوردەی لە ئیسرائیل کە خۆیان دەناسێن لە کوردستانەوە هاتوون بەشێوەیەکی گشتی ئەمە بۆ من گرنگە وەک چۆن ئەو کوردانەی سوید دەبینم کە هێشتا هەندێکیان .... تەنانەت یەکێکیان سەرۆک خێلّە و تا ئێستاش سەرۆکی خێلّەکەیەتی لە کوردستانی تورکیا، بەلاَم لە سوید دەژی.
تێگەیشتن لە ئالّۆزی پێناسەی کوردبوون، تەنانەت هەولّدان بۆ تێگەیشتن لێی تا ئێستا نەزانراوە. بۆ وەلاَمدانەوەی پرسیاری پەیوەندی نێوان «شوناس و ئینتما» لەسەر میللەتی

کورد ئەمە پڕۆژەکەی من بوو. من لەو باوەڕەشدانیم کە ڕەگەزەکانی «پۆستمۆدێرنیزم» لە هونەردا تەحەدای پرسیاری تۆمارکردن بکەن.

هیوا: بۆئەوەی لەو واقورمانە دەرتبێنم، نموونەیەکت بۆ باسدەکەم. هەفتەی پێشوو وەزیری دەرەوەی ئەمەریکا (ئۆلبرایت) کاتێک لە دانیشتنێکدا قسەیدەکرد، وێنەیەکی عومەری خاوەر «کە سمبولی هەڵەبجەیە» لە پشتیەوە هەڵواسرابوو. ئاوڕی دایەوەو ووتی: سەیری ئەو «ئافرەتە»!! بکەن کە ئەو منداڵەی لە باوەشدایە، ئەمە وێنەیەکی تراژیدیاکانی سەدام حوسێنە کە بەسەر کوردیدا هێناوە. ئایا ئەم هەڵوێستە سەرپێیانە و کردنی تراژیدیای کوردی بەهۆکاری درێژەپێدانی سیاسەتی ئەمەریکی لە ناوچەکەدا جێی شورەیی نییە؟

سوزان: بێگومان من لەگەڵتام. بەڵام ئەمە ئەوە ناگەیەنێت کە تراژیدیاکان نابێت نەزانرێن. جیاوازیەکەش لەوەدایە کە ئێمە لەکوێ دەژین، ئەمەش مەسەلەیەکی زۆر ئاشکرایە.
من لەوباوەڕەدام کە کێشەی کورد لە ڕۆژئاوادا ئەوەیە کە تائێستا نەناسراوە. بەشێک لەو خورپەیەی کە توشمهات لەکاتی ئەنجامدانی ئەم کارەمدا ئەوەبوو چەندن ئەوانەی کە تا ئێستا لەسەر کورد نووسیویانە؟ بەڵام لەوەناچێت ئەمە هیچ کاریگەرییەکی هەبێ لەسەر تێگەیشتنی گشتی و ئاگاداربوون لە مەسەلەی کورد. چەند بوون ئەو ڕۆژئاواییانە، یان ئەو سویدیانەی کە دوێنێ شەو لە ژوورەکەدا بوون « سۆزان مەبەستی ئەو چالاکییانەیە کە بەناوی هەفتەی کوردییەوە لە ستۆکهۆڵم سازکرا». ئێوە بیست هەزار کوردن لە ناو کۆمەڵگەی سویدیدا. ئایا ئێوە ئێستا ڕۆڵێکی کاریگەرتان هەیە لە تێکەڵبووندا لەگەڵ ئەکادیمیەکان و پەرلەمانتارەکان و هەروەها لەگەڵ ئەو «١٢» کەسە سویدییەی لە هۆڵەکەدا بوون؟!
لەوانەیە کورد بیست هەزاریشبن لە ئەمەریکا، بەڵام هێندە بەس نییە ساڵی جارێک لە هۆڵێکدا لە «گۆنگرەی نیشتمانیدا» ببینرێن. بۆیە کاریگەری کۆمەڵگاکەتان لە ئەمەریکا حسابی بۆناکرێت، جگە لەلای هەندێ لێپرسراونەبێت لە واشنتۆن. ئەمە ڕاستییەکە کە دەبێت باسبکرێت. بەڵێ من لەگەڵتام لەوەدا، بگرە شەرمەزارم؛ هیوابرِاوم لەوەی تەنها یەک وێنەی عومەری خاوەری هەڵەبجەیان هێنابێت بۆ سەرنجڕاکێشان. بەهەمانشێوە ئەو کوردەی کە لەسەر ئۆتۆبانەکە ئاگرلەخۆیبەردەداو دەقیژێنێ بۆ ئەوەی سەیربکەن.
بەڵام لەو باوەڕەدام کە ئەمە واقیعەکەیە .. لەهەمانکاتدا زەحمەتە بۆ من بە پردێک ئەم دوو کولتوورە بەیەک بگەیەنم.

هیوا: ئەو فاکتەرانە چین، کە ڕێگرن لەبەردەم پیشاندانی «ئەنفال» لەبەردەم ڕای گشتی جیهانیدا. دەکرێت هەندێ لە هۆکانی نهێنی بەرنامەڕێژی کارەکە خۆیبێت؟ یان بەدیوێکی تردا ئەوە کوردە کە خاوەنی قوربانییەکانی ئەم تراژیدیایەیە. دیسان لای حیزبە کوردیەکانیشەوە خەمساردیەکی زۆر هەیە لە لێپێچینەوەو بەدوواداگەڕانیان بۆ ئەم مەسەلەیە. ئێوە پێتانوانییە بێدەنگی بەرامبەر ئەنفال کارئاسانییە بۆ دووبارەبوونەوەی ئەم تراژیدیایە؟. بۆ ئێوە لەم ڕووەوە ڕووی دەرەوەی سیاسەتی جیهانیش پیشاننادەن بەتایبەتی ئەمەریکا لەبێدەنگبوونیدا بەرامبەر بە ئەنفال؟

سوزان: من وایتێدەگەم کە لە ڕۆژنامەی ئەمەریکی دا دەنگوباسی باشوری ڕۆژهەڵاتی تورکیا بەرچاوناکەوێت. هەر لەبەر هەمان هۆشە کەباسی ئەنفالەکانی «٨٨ و٨٩»یان نەکردووە. هێزە جیۆپۆلەتیکەکان بەلایانەوە باش نەبوو کە تاوانەکانی سەدام بخەنە بەرچاو، بەتایبەتیش دوای شەڕی عێراق و ئێران. هەوروەها بەهۆی بوونی هاوپەیمانەکانی ئەمەریکا لە ناوچەکەدا و هەروەها بەرژەوەندی تایبەتی ئەمەریکا خۆی بۆ هێشتنەوەی تورکیا وەک هاوپەیمانێکی بەردەوام، ئەمانە هەموو وایانکردووە کە چاو لە ئەنفال بپۆشرێت.
بەڵام لە ڕۆژنامەی ئەمەریکیدا بابەتێکی گرنگ لەلایەن «شۆڕش ڕەسوڵ»ەوە بڵاوبۆوە کەکاتی خۆی زۆر بەوردی دەربارەی ئەنفال بەڵگەنامەکانی تۆمارکردبوو. بەلای منەوە ئەمە بەڵگەنامەیەکی زۆر گرنگە. وە شۆڕشیش وەک بەشداربوویەکی کاری لێپێچینەوەی دوکۆمێنتەکاندا پێشوازیلێکرابوو، بەڵام دۆکومێنتەکانیش جێی پرسیارن.
بۆ مەسەلەی لایەنی شێواندنی نوێنەرایەتیکردنیش لەوانەیە ڕۆژئاواییەک کە هیچ نازانێت بۆ کاری لێپێچینەوەقبوڵبکرێت وەک لەوەی کە یەکێک خۆی بەشداری ڕووداوەکانی کردبێ. بەلای منەوە ئەمە لە کتێبەکەدا کلیلی ڕووداوەکانە. هەتا «پیتەر گالبریەت» (Peter Galbraith) یش کە لەگەڵ کۆمیتەیەکدا لە نوێنەرانی «سەنێتی ئەمەریکی» چوو بۆ کوردستان، بایەخێکی گرنگی پێنەدرا.
ئەوەبوو دواتر ڕێکخراوێکی چاودێری مافی مرۆڤ کە خۆشم لەگەڵیان بەشداربووم کەوتە دۆکۆمێتکردنێکی دورودرێژی ئەو ڕووداوانەی کە بەرچاویان کەوتبوو لەسەر ئەنفال. بەڵام هێشتا لە ڕێژەیەکی زۆر کەمی ڕووداوەکان ئاگادارن. سەرەڕای ئەو کتێبە بڵاوکراوانەش هێشتا خەڵکێکی زۆر کەم شتێک لەسەر ئەنفال دەزانن.

هیوا: بەڵێ من بەشێک لەو کتێبانەم بەرچاوکەوت. بەڵام ئەو چەند «طن»ە دۆکۆمێنتەی کە لە ئەمەریکا هەیە بۆ لێیبێدەنگن و بڵاوناکرێتەوە؟

سوزان: بەڕاستی وەڵامی ئەم پرسیارە پێویستە لە ڕێکخراوی چاودێری مافی مرۆڤ وەربگیرێت. چونکە ئەوان هەستاون بەکاری دۆکۆمێنتکردنی ئەنفال، هەروەها کتێبێکیشیان چاپکرد و بڵاویشکرایەوە. بەڵام ئەوان نەیانتوانی کە وڵاتێک پەیدابکەن تا ئامادەبێت لەهێنانەکایەی مەسەلەی جینۆساید لە «هاگ» لە «هۆڵەندا». ئەم کارەش پێویستبوو بکرێت. بەڵام ڕێکخراوی چاودێری مافی مرۆڤ ناتوانێت ئەم کارەبکات چونکە ئەوان تەنها ڕێکخراون و پێویستە وڵاتێک کە ئەندامی «مەجلسی ئەمن» بێت بەم کارە هەستێت.
ئەگەربێت و چاو بە مێژووی شەش حەوت ساڵی ڕابردوودا بگێڕین دەبینین ڕووداوەکانی یوگسلافیاو بۆسنیا بایەخێکی یەکجار زۆری پێدرا لە جیهاندا. چونکە مەسەلەی جینۆساید لە بۆسنیا خێرا گەیەندرایە هاگ «لاهای».

هیوا: تۆ لەوبڕوایەدایت زیندووکردنەوەی دیکۆمێنتەکانی ئەنفال لە ڕۆژی پێویستدا ببێتە هۆکارێک بۆ لێدانی سەدام حسێن لەلایەن ئەمەریکاوە؟

سوزان: گەر ئەمە لە چەند مانگی ڕابردوودا ڕوویبدایە کارێکی سودبەخش دەبوو. بەڵام باوەڕناکەم ئەمە مەسەلەکەبێ. چەندجارێک باسیان لە کێشەی کورد و سەدام حسێن کردووە. بەڵام لە ڕاستیدا باوەڕناکەم دۆکۆمێنتەکانیان بۆ ئەم مەبەستە بەکارهێنابێت.
نازانم ... من ئەم دیمەنە بە گەورەتردەبینم لە سەدام لە کاتی ئێستادا؛ چونکە کێشەی کورد لە سەدام و تەنها وڵاتێک گەورەترە.

هیوا: چەند ساڵێک لە نیکاراگوا بوویت، چەند سەفەرێکی کوردستانیشت کردووە، جیاوازی کوردستان و نیکاراگوات چۆنبینی؟

سوزان: کوردستان و نیکاراگوا لە زۆر لایەنەوە جیاوازن. پێش هەموشتێک بۆ نزیکەی پەنجا ساڵە تاکە شتێکی بەرچاوی کۆمەڵگەی ئەوێ ئەو سیستەمە دیکتاتۆرییە بووە کە لە بەرامبەر هەموو چین و توێژەکانیدا پیادەکراوە. ئەوان ئەو جوگرافیا هەڵکەوتووەی کوردستانیان نەبووە، بەڵام لە مێژووی تایەفەگەریدا لایەنی لەیەکچوویان لەگەڵ کوردستاندا هەیە، بوونی بۆچوونی جیاوازیش لەلایەن بزوتنەوەی سیاسییەکانەوە، خاڵێکی لێکچوونی ترە، هەروەها ستراتیژی جیاوازیش هەبوو بۆ چۆنیەتی ڕوخاندنی «سۆمۆزا». ئیدی هەر لە تێگەیشتنی بۆرژوازیانەوە بیگرە تا تێگەیشتنی توندڕەوانە. بێگومان دەتوانین هاوتایی و لێکچوونی ئەو

جۆرە بزوتنەوانەش لە کوردستاندا ببینین. بۆ نموونە کارەساتی کوردەکان بۆردومانەکانی سۆمۆزای هێنایەوەیادم ... بۆمباش نازانێ بەرکوێ دەکەوێت و هیچ جیاوازیەکناکات لە نێوان خەڵکانی سەربەملا یان ئەولا. ئەمەش دەبێتە هۆی ئەوەی کە خەڵکەکە کۆببێتەوەو یەکبگرێت. کە لەوانەشە ئەم یەکگرتنە بەوجۆرە بەربڵاوە ڕووینەدایە ئەگەر سۆمۆزا بەوشێوەیە بەرامبەریان نەجوڵایەتەوە.
بەهەمان شێوەش خەڵکێکی زۆر لە کوردستان ڕووبەڕووی هەڵاتنبوونەوە و ژیانی مەنفایان هەڵبژارد، ئەمەش ڕۆژ لەدوای ڕۆژ کاریگەری خۆی هەبوو.
سەندەنیستاو نیکاراگوایەکان سەرکەوتوبوون و نەدۆڕان، ئەمڕۆش لەبارودۆخێکی باشدان و بوونەتە هێزێکی دیاریکراو لە چوارچێوەی ژیانی سیاسی نیکاراگوادا.

هیوا: لە سیمیناری دوێنێ ئێوارەدا ئاماژەیەکت بەوەکرد پرۆژەی ئەم ئەلبومە لێرەدا ناوەستێ و زنجیرەی تری بەدوادادێت، دەکرێت هەندێ زانیاری تری لەسەر باسبکەیت.

سۆزان: کاتێک کتێبەکە تەواوبوو هەستمکرد ئەمە هەموو ئەوشتانەنین کە پێویستە بووترێن، دەکرێت بابەتەکە لەمە زیاتر بەخۆوەبگرێت و زۆر شت هەیە کە هێشتا باسنەکراون. من نەمویست ئەم کتێبە دەسەڵاتی ئەوەی هەبێت بڵێت کە ئەمە مێژووە، لە ڕاستیشدا ئەمە تەنها بەشێکە لەو مێژووەی کە مەبەستمانە.
بۆیە بیرۆکەی (Web Site) ـ وێب سایت ـ لە پێناوی فراوانکردنی دیالۆگدا دەربارەی مێژوو هاتەکایەوە.

هیوادارم بەهۆی ئەوەوە ڕووداوی «شەخسی» زیاترمان دەستکەوێت. ئەو جۆرە (Email) «نامەی ئەلکترۆنی» کە دەنێررێت بۆ «ویب سایت»ەکە جۆرێکن لە چیرۆکی زۆر تایبەتی ژیانی هەندەران کە دوورە لە پرۆژەی کارکردنی کتێبەکەوە. چونکە کتێبەکە دەربارەی «کوردستان» و ئومێدەکانی ناو کوردستانە لە کاتێکی تایبەتدا. بەڵام «وێب سایتەکە» بۆخۆی فرسەتێکی جیاواز دێنێتەئاراوە بۆ ئاڵوگۆڕکردنی بەسەرهاتە شەخسییەکان. لەوەش دەچێت من زیاتر سەرقاڵی کاری «وێب سایت»ەکەبم بەو هیوایەی دیالۆگێکی بەردەوام دروستبێت لەگەڵ هەردوو کۆمەڵگای کوردی و ڕۆژئاوادا. خەڵکی ڕۆژئاواش پێدەچێت زیاتر بابەتی مێژوییان لەلاهەبێت. چونکە تا ئێستا وێنەی مێژویی زۆرچاک هەیە کە کۆمەڵگای کوردی خۆی ئاگاداری نییە، ئەم بابەتانەش خزێنراوەنەتە ناو کۆکراوەی تایبەتی ئەو کەسانەوە. بۆیە هیوادارم ئەمە دەرهەق بە مێژوو، هانی دیالۆگ و ئاڵوگۆڕکردنێکی بەردەوام بدات .

یەکێک لە گرنگترین ئەو خاڵانەی کە ئەم کارەی منی بەهێزکردووە ئەوەیە کە ئەمە هەمووی کۆکراوەی مێژوی خەڵکانێکی جیاوازن کە لە بۆچوونە گشتیەکەدا بەشداریانکردووە و توانیویانە ببنە خاوەنی بەشێکی بچوکی ئەم کارە. هیوادارم کە لەم بەشداربونەشدا هەموومان کاربکەین چونکە ئەمە کارێکی زۆر سودبەخشە. وە بە پێچەوانەی لێکۆڵەرەوەکان کە زۆرجار ئەو بابەتانەی کە لایانە هەڵیدەگرن تا کاتی چاپکردنی. زۆر شتی تریش هەن کە لە داهاتوودا چاپدەکرێت ئەمانەش بەشداریکردنێکی کەمی تری ناو کتێبەکەن. ئەوەی گرنگیشە ئەو ڕۆحی بەشداربوونەیە کە پرۆژەکەی کردە پرۆژەیەکی تایبەت.

هیوا: هیچ هەوڵی ناردنەوەی ئەم ئەلبومەت نەداوە بۆ کوردستان.

سۆزان: بەڵێ؛ بەڵام هەمیشە بە دزییەوە. بەهۆی هەندێ کەسەوە کە بەترسەوە دەیبەنەوە کوردستان. بەڵام دڵنیام کە ئێستا کتێبەکە لە زانکۆی سلێمانی هەیە. هەروەها بە هۆی «سەناتی ئەمەریکی»ـەوە چەند هەفتەیەک لەمەوبەر درا بەهەندێ لێپرسراوی تورک و بە کۆمیتەی داکۆکیکردن لە کوردە پەرلەمانتارەکان، بەڵام نەیانتوانی بیگەیەننە لەیلا زانا لە زیندان. سەبارەت بە ئێران دڵنیانیم کەس بردبێتیەوە، هەرچەندە ئاگادارم کە چەند کەسێک هەوڵی ئەوەیان داوە بیبەنە ناو ئێرانەوە، بەڵام نازانم تاچەندە سەرکەوتوبوون.

هیوا: ڕێگەمان دەدەیت بەشێکی بچوکی کتێبەکەت وەرگێڕینە سەر زمانی کوردی و لە گۆڤاری «ڕەهەند»دا بڵاویبکەینەوە.

سۆزان: ئەمە کێشەیەک نییە، بەڵام هەندێ سەرچاوەی کتێبەکە ڕێپێگیراوە، دەبێت پێمبڵێیت چ بەشێکە، ئەمەش بەهۆی کێشەی یاسایی مافی چاپکردنەوەی کتێبەکەوەیە. بۆ هەندێ سەرچاوەی مێژویی گرفتێکی ئەوتۆنییە، بەڵام بەڵگەنامەی ڕەسمی دەبێتە گرفت. ئەگەر وەرگرتنی هەندێک لە وێنەکان بێت دەتوانین قسەی لێبکەین. چونکە چەند شتێک هەیە دەبێت ڕونیبکەیتەوە. با بڵێین ئەگەر بتەوێت دەقی هەندێک لە «گەشتە ئێستکشافیەکەی» «هینری فیلد» وەرگێڕیت، دەبێ قسە لەگەڵ «مۆزەخانەی فیلد» بکەیت. چونکە هەموو مافی چاپکردن و وەرگێڕانی تەنها بەم کتێبە دراوە، نەک کەسی تر.

هیوا: دیارە خەڵکانێکی زۆرهەن لێرە لە کتێبخانەی کوردی لە ستۆکهۆڵم چاوەڕوانی بینینی

سلایدەکانی تۆ و گوێگرتنی لێت دەربارەی شێوەی کارکردنت لەم پرۆژەیەدا، با من لەوە زیاتر ڕێتلێنەگرم، زۆر سوپاس.

سۆزان: من زۆر خەممە دەربارەی ئەو گەشبینی و ڕەشبینیەی کەباستکرد. تەنها دەمەوێت شتێکت بۆ باسبکەم کە بەلامەوە گرنگە. ئافرەتێک دەناسم کە ڕێزێکی تایبەتم هەیە بۆی و ماوەیەکی زۆریشە لە بواری مافی مرۆڤدا کاردەکات. کاتێک کتێبەکەم دایە «کوردستان لە ژێر سێبەری مێژودا»، چەند ڕۆژێک دوای ئەوە تۆمارێکی لە ئامێری تەلەفونەکەمدا بۆ بەجێهێشتبووم. کە دەڵێ: کتێبەکە زۆر دڵی خۆشکردم. دڵخۆشبوون ئەمە ووشەیەکی زۆر نائاساییە. ئەو بەم کارە دڵی خۆشبووە، ئەمەش بەلایکەمەوە دانپیانانە بەو خەباتە بێهودەیەی کە لەو سەردەمەدا کورد پێیەهەستاوە. دڵخۆشی ووشەیەکی غەریبە بەلای منەوە، چونکە من لەکاتی دانانی ئەم کتێبەدا هەستم بە دڵخۆشی نەکردووە، بەڵکە من دژی خەفەت جەنگاوم. وە زۆر خەفەتباریش دەبم کاتێک بزانم کتێبەکەم تەنها دەربارەی تراژیدیا دەدوێت لەبری ئومێدبەخشین، بەڕاستی ئەمە خەفەتبارمدەکات.
پرسیارەکانت زۆر چاک بوون. سوپاس.

* زۆر سوپاسی خۆشەویست کاک «حەسەنی قازی» دەکەم کە سوزان مەیسێلاس پێناساندم و دەرفەتی یەکتربینینمانی دروستکرد، هەروەها بەشداری ئەم گفتوگۆیەی لەگەڵ کردین و پرسیارەکانی منی بۆ سوزان وەرگێڕایە سەر زمانی ئینگلیزی.

ناونیشانی کتێبەکەی «سۆزان مەیسێلاس»
KURDISTAN
IN THE SHDAOW OF HISTOTY
By Susan Meiselas
With Chapter Commentaries
By Martin Van Bruinessen.
Illustrtated. 388 pp. New York.
Random House. $ 100
ISBN 0-679-42389-3

بۆ سەردانی کتێبەکە لە تۆڕی ئێنترنێت دا ئەکرێ تەماشای ئەم ناونیشانەی خوارەوە بکرێت:

www.smeiselas @ compuserve. com

www. akakurdistan.com

هەرچ کەسێ خوازیاری بەدەستخستنی ئەم کتێبەی هەیە دەتوانێت بەم ناونیشانەی خوارەوە داوای بکات.

Zagros Media

Odinsjatan 6-8

41103 Jöteborj